

JESZCZE O LEKTORACH I STUDENTACH W ŚREDNIOWIECZNEJ PROWINCJI POLSKICH DOMINIKANÓW ORAZ ICH SZKOŁACH W KRAKOWIE I WE LWOWIE

1

W trwających od kilkudziesięciu lat badaniach polskich historyków nad rozwojem średniowiecznej sieci szkolnej rodzimej prowincji Ordo Praedicatorum można wyodrębnić dwa wyraźne nurty.

Pierwszy związany jest z próbą odtworzenia procesu formowania się ogólnozakonnego systemu szkolnego dominikanów i tworzeniem struktur szkolnych w prowincji polskiej. Dzięki studiom Jerzego B. Korolca, Jerzego Kłoczowskiego oraz o. Pawła Kielara wiadomo, że ustawodawstwo szkolne zakonu kaznodziejskiego ukształtowało się w okresie XIII–XIV w.¹ Przewidywało ono funkcjonowanie teologicznych studiów konwentualnych, partykularnych szkół *artes*, filozofii arystotelesowskiej i teologii oraz studiów generalnych zakonu, związanych najczęściej z teologicznymi wydziałami średniowiecznych uniwersytetów².

Przywołani tu autorzy dowiedli, że klasztory polskie szybko wdrażały kolejne postanowienia władz zakonu odnośnie do szkolnictwa. Nie ulega wątpliwości, że od początku istnienia prowincji działały w niej konwentualne szkoły teologii³; w XIII i XIV w. powstały też

¹ J. Kłoczowski, *Dominikanie polscy na Śląsku w XIII–XIV wieku*, Lublin 1956 s. 214–234; J. B. Korolec, *Struktura organizacyjna szkół dominikańskich*, „Materiały i Studia Zakładu Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej” t. 9: 1968 s. 324 (dalej cyt. MSZHFSS); P. Kielar, *Organizacja szkolnictwa dominikańskiego w XIV wieku*, „Studia Philosophiae Christianae” t. 5: 1969 nr 1 s. 304–318.

² Odnośnie do ostatniego zagadnienia zob. I. W. Frank, *Die Bettelordensstudia im Gefüge des spätmittelalterlichen Universitätswesens*, Stuttgart 1988.

³ J. B. Korolec, *Lista lektorów dominikańskich prowincji polskiej w XIII–XIV wieku*, MSZHFSS t. 2: 1962 s. 196–213; Por. także uwagi i uzupełnienia

w jej obrębie międzyklasztorne (partykularne) studia *artes*, filozofii i teologii⁴; wreszcie ustawa Kapituły Generalnej dominikanów z roku 1304 dała prawne możliwości do powołania polskiego Studium Generalnego, które założono jednak najpewniej dopiero pod sam koniec XIV w.⁵

O działalności tego Studium, zwłaszcza w pierwszych dziesięcioleciach jego istnienia, wiadomo jednak niewiele. Pewne jest, że w przeciwieństwie do innych tego typu ośrodków szkoła krakowska rozwijała się początkowo niezależnie od wydziału teologicznego miejscowego uniwersytetu. Kwestia relacji dominikanów z Akademią Krakowską nie została zresztą, jak dotąd, należycie oświetlona w literaturze przedmiotu. Niewykluczone, że pewien wpływ na wzajemne stosunki miała publiczna polemika, w jaką wdali się Mateusz z Krakowa oraz wykładający w Studium dominikańskim Jan Falkenberg. Dyskusja, jaka wywiązała się między nimi w związku z opublikowaniem przez Mateusza dzieła *De praxis* zakończyła się bowiem procesem o zniesławienie wytoczonym Falkenbergowi przed trybunałem w Rzymie⁶. Być może właśnie owe napięte stosunki pomiędzy teologiem uniwersyteckim a wykładawcą dominikańskim sprawiły, że do nawiązania bliższych kontaktów i inkorporowania Studium Generalnego Braci Kaznodziejów do Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego doszło dopiero w połowie XV w. z inicjatywy prowincjała Jakuba z Bydgoszczy⁷.

Nie jest też znana dokładna obsada krakowskiego Studium Generalnego dominikanów. Wysłunięto za to w literaturze przypuszczenie, że polityka personalna, to znaczy mianowanie najważniejszych oficjalów Studium (regens, wykładowcy Sentencji i Biblii), formalnie należąca do Kapituły Generalnej zakonu, była jednak (zwłaszcza w drugiej połowie XV w.) kształtowana w dużej mierze przez rodzi-

P. Kielara, *Studia nad kulturą szkolną i intelektualną dominikanów prowincji polskiej w średniowieczu. I. Powstanie i rozwój organizacji szkolnej dominikanów w Polsce w XIII i XIV wieku*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972* t. 1, red. J. Kłoczowski, Warszawa 1975 s. 295 n.

⁴ P. Kielar, *Studia*, s. 279–284.

⁵ Tenże, *Studia. III. Powstanie dominikańskiego Studium Generalnego w Krakowie*, s. 334–356.

⁶ Zob. W. Seńko, *Piotr Wysz z Radolina i jego dzieło „Speculum Aureum”*, Warszawa 1996 s. 68–71.

⁷ J. Kłoczowski, *Studia w polskiej prowincji dominikańskiej za prowincjalatu Jakuba z Bydgoszczy (1447–1478)*, w: *Europa – Słowiańszczyzna – Polska. Studia ku uczczeniu profesora Kazimierza Tymienieckiego*, Poznań 1970 s. 473 n.

mych prowincjałów, którzy (szczególnie Jakub z Bydgoszczy) mieli uzyskać w tym względzie znaczące prerogatywy⁸.

Niezależnie od studiów językowych, filozoficznych i teologicznych w XV w. działały w prowincji także swego rodzaju „szkoły zawodowe” – na przykład w roku 1494 kapituła prowincji obradująca w Sieradzu zatwierdziła powstanie w klasztorze w Belzie „Studium tactus organorum”⁹.

Obok badań wyznaczających prawne i organizacyjne ramy średniowiecznego szkolnictwa polskich dominikanów, poczyniono też interesujące spostrzeżenia odnośnie do ich praktyki szkolnej. Powstały dwie listy lektorów, scholarów i szkół dominikańskich, czynnych w prowincji w okresie XIII–XV w.¹⁰ Sporządzono zestawienia polskich dominikanów udających się w XV i XVI stuleciu na studia zagraniczne¹¹. Poddano także analizie działalność w dziedzinie szkolnictwa wybitnych prowincjałów polskich drugiej połowy XV i początku XVI w. – Jakuba z Bydgoszczy i Jana Advocati z Wrocławia¹².

W rezultacie tych badań odtworzono grupę osób, która u schyłku średniowiecza stanowiła elitę intelektualną, będącą jednocześnie elitą władzy prowincji. Obejmowała ona łącznie kilkaset osób wykształconych w rodzimych szkołach dominikańskich oraz pokaźną grupę braci udających się, zwłaszcza w drugiej połowie XV w., na studia zagraniczne. Ich absolwenci obejmowali funkcje lektorów różnych szczebli nauczania (od gramatyki do teologii) i obsadzali najważniejsze stanowiska w zarządzie prowincji, kontrat i konwentów, decydujące o ich codziennej działalności.

Z tej najbardziej światłej w prowincji grupy rekrutowali się więc prowincjałowie, definitory lokalnych kapituł, wikariusze kontrat i

⁸ J. Kłoczowski, *Studium Generalne dominikanów w Krakowie w XV wieku*, „Roczniki Filozoficzne” t. 27:1979 z. 1 s. 239–243.

⁹ R. Świętochowski, *Szkolnictwo teologiczne dominikanów*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. 2 cz. 2, red. M. Rechowicz, Lublin 1975 s. 230, nr 3.

¹⁰ J. B. Korolec, *Lista lektorów*; Tenże, *Lista lektorów i szkół dominikańskich w Polsce XV wieku*, MSZHFSS t. 4:1965 s. 276–333.

¹¹ J. Kłoczowski, *Ze związków Polski z krajami zachodnimi u schyłku średniowiecza. Studia zagraniczne dominikanów prowincji polskiej*, w: *Polska w Europie*, Lublin 1968 s. 109–135; R. Świętochowski, *A. Chruszczewski, Polonia Dominikana apud extraneos: 1520–1800*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce*, t. 2 s. 467–572.

¹² J. Kłoczowski, *Studia w polskiej prowincji dominikańskiej za prowincjalatu Jakuba z Bydgoszczy*, passim; Tenże, *Kształcenie w polskiej prowincji dominikańskiej w początkach XVI wieku*, „Zapiski Historyczne” t. 34:1969 z. 3 s. 107–123.

przeorowie, kaznodzieje generalni i konwentualni, inkwizytorzy, a także reprezentanci prowincji na Kapituły Generalne zakonu.

Przywołane tu badania pozwoliły także na ustalenie listy najważniejszych ośrodków kształcenia w polskiej prowincji dominikanów w okresie średniowiecza¹³. Najważniejszym z nich był niewątpliwie klasztor krakowski. Jego dominująca pozycja rysuje się w źródłach bardzo wyraźnie już od XIII w. i to mimo zaginięcia średniowiecznych zbiorów bibliotecznych tamtejszego konwentu¹⁴. Obok Krakowa wybitną rolę w życiu intelektualnym prowincji odgrywały klasztory śląskie z Wrocławiem na czele, a w XV w. także niektóre domy pomorskie oraz wielkopolskie. Natomiast znacznie mniejszy wkład w życie umysłowe polskich dominikanów miały konwenty mazowieckie oraz ruskie. Ta ostatnia uwaga dotyczy również najważniejszych i największych na tych terenach domów w Płocku i we Lwowie¹⁵.

Taki obraz życia szkolnego polskich dominikanów u schyłku średniowiecza odtworzony został głównie na podstawie analizy ocalałych od zniszczenia i odnalezionych przez o. Romana F. Madurę „Akt” kapituł polskiej prowincji zakonu¹⁶. Należy jednak pamiętać o tym, że będące punktem wyjścia wszystkich analiz zestawienia lektorów i szkół prowincji polskiej sporządzone przez Jerzego B. Korolca, zostały opublikowane w roku 1965, dokładnie 7 lat przed wydaniem w Rzymie tekstu źródła. Inaczej mówiąc, autor *Listy lektorów i szkół dominikańskich w Polsce XV wieku* oparł się na udostępnionych mu przez wydawcę, jeszcze przed ich krytycznym opublikowaniem, aktach 9 kapituł prowincji polskiej dominikanów z lat 1429 (kapituła w Poznaniu) – 1470 (kapituła we Lwowie).

Tymczasem opublikowane w roku 1972 *Acta capitulorum provinciae poloniae ordinis praedicatorum*, obok postanowień kapituł przeanalizowanych przez Jerzego B. Korolca, przynoszą także, odtworzone przez wydawcę na podstawie różnych przekazów źródłowych, fragmenty postanowień kilkunastu innych piętnastowiecznych kapi-

¹³ J. B. Korolec, *Lista lektorów i szkół*, s. 308–330; R. Świętochowski, *Szkolnictwo*, s. 230–256.

¹⁴ Zob. K. Ożóg, *Życie intelektualne w przedlokacyjnym Krakowie*, w: *Kraków przedlokacyjny*, Kraków 1987 s. 109–111.

¹⁵ J. Kłoczowski, *Studia w polskiej prowincji dominikanów za prowincjalatu Jakuba z Bydgoszczy*, s. 472–473.

¹⁶ *Acta Capitulorum Provinciae Poloniae Ordinis Praedicatorum*, t. 1, wyd. R. F. Madura, Roma 1972 (dalej cyt. Acta); Zob. J. B. Korolec, *Lista lektorów i szkół*. s. 276–277.

tuł polskiej prowincji dominikanów, a także dotyczące jej dziejów informacje zaczerpnięte ze współczesnych ustaw Kapituł Generalnych zakonu oraz nowożytnej historiografii dominikańskiej.

W tej sytuacji należy sprawdzić, czy jest możliwe powiększenie znanego dotąd grona polskich lektorów i studentów dominikańskich, czynnych w XV w., poszerzenie wiadomości o działalności krakowskiego Studium Generalnego i zweryfikowanie funkcjonujących w literaturze opinii o dysproporcjach w znaczeniu szkół rozmieszczonych w poszczególnych kontratach oraz ich roli w życiu umysłowym prowincji.

2

Odpowiedź na pierwsze z postawionych tu pytań jest pozytywna. Przeprowadzona w *Aktach* polskiej prowincji dominikanów i innych źródłach kwerenda, a także dane zebrane w narosłej w ostatnich latach literaturze, pozwalają na uzupełnienie funkcjonujących w obiegu naukowym zestawień studentów i nauczycieli polskiej gałęzi zakonu dominikańskiego. Uzupełnienia te odnoszą się głównie do XV w. i obejmują następujących lektorów i scholarów¹⁷.

1 Albert – *Akta* kapituł prowincji polskiej wymieniają go pod rokiem 1475 z tytułem magistra [teologii], jako przeora we Lwowie¹⁸.

2 Andrzej Jacobi – odnotowany w metryce Uniwersytetu Krakowskiego pod rokiem 1427¹⁹.

3 Andrzej z Poznania – w roku 1483 władze prowincji wysłały go na dwa lata do Bolonii na studia teologiczne. Na początku lat

¹⁷ W konstrukcji tych uzupełnień zachowany został układ alfabetyczny. Zostali w nich uwzględnieni tylko ci dominikanie, których nie ma w zestawieniach J. B. Korolca z lat 1962–1965. W przyszłości należałoby jednak uzupełnić dane także o pełniejsze informacje o tych spośród studentów i lektorów, którzy znaleźli się na jego „Listach”.

¹⁸ *Acta*, s. 106. Jest on zapewne identyczny z Albertem „ordinis Dominici”, który w latach 1470–1472 został dopuszczony do wykładów na wydziale teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zob. M. Markowski, *Spis osób dopuszczonych do wykładów i do katedry na wydziale teologii Uniwersytetu Krakowskiego w XV wieku*, MSZHFSS t. 4:1965 s. 169.

¹⁹ *Album Studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 1, wyd. Ż. Pauli, B. Ulanowski, Kraków 1883 s. 64.

dziewięćdziesiątych wzmiankowany jako kursor konwentu poznańskiego; następnie wysłany na dalsze studia teologiczne do Perugii ²⁰.

4 Andrzej ze Lwowa — po raz pierwszy spotykamy go w roku 1470, kiedy to władze prowincji wyznaczyły Andrzeja studentem „partykularnym” w Krakowie ²¹. W latach 1478–1481 przebywał w Toruniu jako magister studentów i kaznodzieja dla Polaków ²². Następnie brata Andrzeja wysłano na studia do Kolonii ²³, skąd w roku 1483 r. skierowano go do Padwy ²⁴. Swoją edukację zakończył promocją magisterską, zatwierdzoną przez władze zakonu w roku 1494 ²⁵. Do macierzystego klasztoru Andrzej powrócił dopiero w roku 1507 ²⁶ i tam też zmarł siedem lat później ²⁷.

5 Andrzej Nicolai „de Casouia” (prowincja węgierska — K. K.) — odnotowany w metryce krakowskiej pod rokiem 1466 ²⁸.

6 Andrzej Rybka — zapisany w roku 1465 w metryce krakowskiej ²⁹.

²⁰ *Acta*, s. 115 i 619; J. Kłoczowski, *Ze związków*, s. 132–133, wymienia dwóch Andrzejków — jednego skierowanego do Bolonii w roku 1483 i drugiego wysłanego do Perugii w roku 1493. Nie wydaje się jednak, aby chodziło w tym przypadku o dwie różne osoby. *Akta* prowincji polskiej w obu przypadkach wyraźnie określają przynależność konwentualną brata Andrzeja i stwierdzają, że pochodzi on z klasztoru w Poznaniu. Należałoby więc raczej przyjąć, że Andrzej najpierw osiągnął w Bolonii stopień bakałarza kursora, a następnie wyjechał do Perugii z wykładami „pro forma et gradu”.

²¹ *Acta*, s. 103.

²² *Tamże*, s. 109 i 111.

²³ *Tamże*, s. 111. Informacji tej nie zna J. Kłoczowski, *Ze związków*, s. 132. Jednak odtworzone przez o. R. F. Madurę ustawy kapituły prowincji polskiej z Płocka z roku 1480 mówią, że Andrzej ma się najpierw udać do Torunia, a następnie *pro secundo anno studio Coloniensi* (a więc w roku 1481/82), gdzie studiował najpewniej pod kierunkiem tamtejszego regensa Michała *de Insulis*. Zob. G. M. Lühr, *Die Kölner Dominikanerschule vom 14. bis zum 16. Jahrhundert*, Freiburg 1946 s. 84–85.

²⁴ *Acta*, s. 115; J. Kłoczowski, *Ze związków*, s. 132.

²⁵ *Acta*, s. 120; R. Świętochowski, *Szkolnictwo teologiczne dominikanów*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. 2 cz. 2, red. M. Rechowicz, Lublin 1975 s. 240.

²⁶ *Acta*, s. 168.

²⁷ *Liber mortuorum monasterii leopoliensis sancti dominici*, wyd. W. Kętrzyński, *Monumenta Poloniae Historica*, t. 5, Lwów 1888 s. 553 (dalej cyt. *Liber mortuorum*).

²⁸ *Album Studiosorum*, t. 1 s. 184.

²⁹ *Tamże*, s. 180.

7 Andrzej Sossensis — w roku 1431 został skierowany do Studium Generalnego w Krakowie na magistra studentów, a następnie (1432/1433) wykładowcą Biblii ³⁰. Ponieważ pełnił w tym czasie funkcję lektora w klasztorze dominikanów w Słupsku, nie jest wykluczone, że jego nominacja na jednego z oficjałów w Studium krakowskim była związana z wyznaczeniem tamże regensem brata Hermana Bustronerii, urzędującego przeora słupskiego i wikariusza kontraty kaszubskiej ³¹.

8 Andrzej Venatoris — w roku 1431/32 miał poprowadzić w krakowskim Studium Generalnym wykład Biblii, w roku zaś 1432/33 miał zastąpić Michała Turgabeta na stanowisku wykładowcy Sentencji ³². W roku 1434 brał udział w obradach Kapituły Generalnej dominikanów jako bakałarz ³³. Wszystko wskazuje więc na to, że Andrzej w przepisany czas ukończył wykłady w Krakowie, a od 1434 r., jako bakałarz (*formatus*), oczekiwał na promocję doktorską, o której wszakże nie zachowały się żadne informacje.

9 Antoni Tralet — w myśl uchwały Kapituły Generalnej z roku 1431 Antoni miał w roku szkolnym 1432/33 zastąpić na urzędzie magistra studentów w Krakowie brata Andrzeja Sossensis ³⁴.

10 Bartłomiej Swiek ze Lwowa — w roku 1468 wyznaczony także lektorem ³⁵.

11 Bartłomiej z Węgier — w roku 1480 przeor we Lwowie, wyznaczony także lektorem ³⁶.

³⁰ *Acta Capitulum Generalium Ordinis Praedicatorum*, t. 3 (*ab anno 1380 usque ad annum 1498*), Romae 1900 s. 216 (*Monumenta Ordinis Praedicatorum Historica*, t. 8; dalej cyt. MOPH t. 8); *Acta*, s. 24; J. Kłoczowski, *Studium Generalne*, s. 240–241.

³¹ MOPH t. 8 s. 216; *Acta*, s. 24.

³² MOPH t. 8 s. 216; *Acta*, s. 24; J. Kłoczowski, *Studium Generalne*, s. 240.

³³ MOPH t. 8 s. 226.

³⁴ MOPH t. 8 s. 216; *Acta*, s. 24; J. Kłoczowski, *Studium Generalne*, s. 241.

³⁵ *Acta*, s. 92; Wymienia go także R. Świętochowski, *Szkolnictwo*, s. 240. Być może to jego lub Bartłomieja z Węgier wspomina lwowska *Liber mortuorum*, s. 554.

³⁶ *Acta*, s. 111; R. Świętochowski, *Szkolnictwo*, s. 240 wspominając Bartłomieja Institoris z Węgier, lektora we Lwowie, nie podaje faktu sprawowania przezeń urzędu przeora.

12 **Bernard** – skierowany na studium partykularne do Znina w roku 1462³⁷.

13 **Bernard** – w roku 1478 wysłany do studium partykularnego we Lwowie³⁸.

14 **Bernard** – w roku 1477 wyznaczony kursorem we Lwowie. W roku 1478/79 miał wyjechać na studia do Bolonii³⁹.

15 **Bernard Kapustka z Płocka** – wzmiankowany pod rokiem 1475 jako „studens generalis”, wyznaczony kaznodzieją we Lwowie⁴⁰.

16 **Bernard z Łęczycy** – odnotowany przez krakowski Album Studiosorum pod rokiem 1488⁴¹.

17 **Chryzostom Blasy „de Sichmidio”** – wpisany do metryki krakowskiej w roku 1478⁴².

18 **Dawid z Tczewa** – w roku 1450 został skierowany „pro studente” do Płocka⁴³.

19 **Dobiesław** – wysłany w roku 1410 „pro secundo anno” na wykłady do Bolonii⁴⁴.

20 **Dominik Rissil** – zanotowany przez krakowską metrykę wydziału sztuk pod rokiem 1485⁴⁵.

21 **Filip z Lublina** – w roku 1489 mianowany na rok magistrem studentów we Lwowie; na następne dwa lata miał wyjechać na Studium Generalne do Kolonii⁴⁶.

³⁷ *Acta*, s. 72; J. B. Korolec, *Lista lektorów i szkół*, s. 280 (nr 22 i 23) wymienia co prawda dwóch Bernardów, ale żadnego z nich raczej nie da się zidentyfikować ze studentem żnińskim, bowiem w roku 1462 mieli oni sprawować funkcje odpowiednio: lektora gramatyki w Krakowie oraz lektora konwentualnego w Raciborzu.

³⁸ *Acta*, s. 109.

³⁹ *Tamże*, s. 107–108; R. Świętochowski, *Szkolnictwo*, s. 240. Bernarda nie wymienia w swym zestawieniu dominikanów z prowincji polskiej wyjeżdżających w drugiej połowie XV w. na studia zagraniczne J. Kłoczowski, *Ze związków Polski*.

⁴⁰ *Acta*, s. 106.

⁴¹ *Album Studiosorum*, t. 1 s. 286.

⁴² *Tamże*, s. 233.

⁴³ *Acta*, s. 38.

⁴⁴ MOPH t. 8 s. 169–170.

⁴⁵ *Album Studiosorum*, t. 1 s. 270.

⁴⁶ *Acta*, s. 117; R. Świętochowski, *Szkolnictwo*, s. 240. Nie uwzględnia

22 **Franciszek Seyndenfanden ze Świdnicy** – ustawą kapituły prowincjalnej z roku 1483 wysłany do Kolonii „pro tertio anno”, a więc na rok szkolny 1485/86⁴⁷.

23 **Gaspar ze Lwowa** – wyznaczony lektorem *artium* w Krakowie w roku 1489⁴⁸.

24 **Gerard** – wzmiankowany jako lektor krakowski w roku 1329⁴⁹.

25 **Grzegorz Johannis „de Alba”** – zanotowany przez metrykę krakowską w roku 1478⁵⁰.

26 **Grzegorz Rosenau z Tczewa** – w roku 1468 wyznaczony „pro studente conventuali” [?] do Gryfii⁵¹.

27 **Henryk Luder** – wyznaczony studentem w Płocku w roku 1450⁵².

28 **Herman Bustronerii** – w roku 1420 bakałarz *formatus* teologii⁵³. Około 1423 r. dopuszczony do katedry teologii na Uniwersytecie Krakowskim⁵⁴. Następnie (1431) wybrany regensem krakowskiego Studium Generalnego dominikanów⁵⁵.

29 **Jakub** – w roku 1426 zapisany w metryce Uniwersytetu Jagiellońskiego⁵⁶.

go w swoim zestawieniu J. Kłoczowski, *Ze związków*.

⁴⁷ *Acta*, s. 115; J. Kłoczowski, *Ze związków*, s. 132. J. B. Korolec, *Lista lektorów*, s. 282 (nr 40) wspomina jakiegoś Franciszka, studenta *artium* w Świdnicy w roku 1465. Być może jest on identyczny z późniejszym studentem w Kolonii.

⁴⁸ *Acta*, s. 117.

⁴⁹ *Analecta Vaticana 1202–1366*, wyd. J. Ptaśnik, Cracovia 1914 s. 278 (Monumenta Poloniae Vaticana, t. 3). Nie wymienia go w swoim zestawieniu J. B. Korolec, *Lista lektorów*, s. 104, który w latach 1290–1329 zna tylko dwóch lektorów krakowskich: Bogusława oraz Macieja. Tymczasem w dokumencie opublikowanym przez J. Ptaśnika występuje jednocześnie dwóch lektorów: Maciej i Gerard.

⁵⁰ *Album Studiosorum*, t. 1 s. 233.

⁵¹ *Acta*, s. 93; nie wymienia go J. Kłoczowski, *Ze związków*.

⁵² *Acta*, s. 38.

⁵³ *Album Studiosorum*, t. 1 s. 49.

⁵⁴ M. Markowski, *Spis osób dopuszczonych do wykładów i do katedry na wydziale teologii Uniwersytetu Krakowskiego w XV wieku*, MSZHFSS 4:1965 s. 172 i 220–221.

⁵⁵ MOPH t. 8 s. 216; *Acta*, s. 24; J. Kłoczowski, *Studium Generalne*, s. 240.

⁵⁶ *Album Studiosorum*, t. 1 s. 62.

30 Jakub, kaznodzieja z Łęczycy – wysłany do Paryża, by tam studiować w latach 1483–1485⁵⁷.

31 Jakub Reichel z Torunia – o karierze szkolnej brata Jakuba mamy tylko jedną wiadomość z roku 1447, kiedy to władze prowincji skierowały go do Słupska „pro studente”⁵⁸.

32 Jan de Asterman – Kapituła Generalna zakonu z roku 1478 wyznaczyła go magistrem studentów w Krakowie na rok szkolny 1480/1481⁵⁹.

33 Jan Bezbrzegi – w roku 1429 władze prowincji skierowały go do Krakowa na lektora⁶⁰.

34 Jan Biskupiec – zapisany w metryce Uniwersytetu Krakowskiego pod rokiem 1407⁶¹. Najpewniej odbywał wtedy wykłady *pro forma et gradu*. W roku 1410 Kapituła Generalna zakonu *de omnibus concilio et concordia in riguroso examine consueto magistravit et doctoravit in sacra pagina fr. Iohannes Episcopi conventus Cracoviensis provinciae Poloniae*⁶². Jeden z pierwszych regensów krakowskiego Studium Generalnego dominikanów i prowincjał w latach 1411–1417⁶³.

35 Jan „de Estamillia” – wzmiankowany jako „student honoris” w Krakowie pod rokiem 1478⁶⁴.

36 Jan Jankewicz z Wrocławia – odnotowany w metryce krakowskiej w roku 1427⁶⁵.

37 Jan z Krakowa – „student partykularny” wysłany do Lwowa w roku 1478⁶⁶.

38 Jan Melzer – dominikanin z klasztoru w Ząbkowicach, pro-

⁵⁷ *Acta*, s. 115; J. Kłoczowski, *Ze związków*, s. 132.

⁵⁸ *Acta*, s. 30.

⁵⁹ MOPH t. 8 s. 346.

⁶⁰ *Acta*, s. 23.

⁶¹ *Album Studiosorum*, t. 1 s. 25.

⁶² MOPH t. 8 s. 141; *Acta*, s. 17 przyp. 2. O Janie Biskupcu zob. obszernie J. Fijałek, *Dwaj dominikanie krakowscy: Jan Biskupiec i Jan Falkenberg*, w: *Księga Pamiątkowa ku czci O. Balzera*, Lwów 1925 s. 271–348; K. Piotrowicz, *Jan Biskupiec*, PSB t. 2:1936 s. 110–111.

⁶³ P. Kielar, *Powstanie Studium Generalnego*, s. 355; *Acta*, s. 17–18.

⁶⁴ MOPH t. 8 s. 346.

⁶⁵ *Album Studiosorum*, t. 1 s. 64.

⁶⁶ *Acta*, s. 109.

wincjał w latach 1431–1433⁶⁷. Pod koniec XIV w. przebywał w Pradze, gdzie uzyskał stopień magistra *artium*, a następnie studiował teologię w Lipsku⁶⁸.

39 Jan Michaelis – metryka Uniwersytetu Jagiellońskiego odnotowuje go pod rokiem 1478⁶⁹.

40 Jan Przedborii z Sandomierza – wzmiankowany w roku 1468, kiedy to mianowano go lektorem w Łęczycy⁷⁰. Ponownie pojawia się w *Aktach* prowincji pod rokiem 1475 jako urzędujący magister studentów w Toruniu. W tym samym roku wyznaczono go równocześnie kaznodzieją dominikanów toruńskich i studentem teologii na studium generalnym (nie zaznaczono jakim)⁷¹.

41 Jan „de Pyernesz” – zanotowany przez metrykę Uniwersytetu Krakowskiego pod rokiem 1494⁷².

42 Jan z Radziejowa – wykładowca Biblii w Krakowie, mianowany przez Kapitułę Generalną zakonu obradującą w roku 1481 w Rzymie⁷³.

43 Jan Sthewertner – mianowany magistrem studentów w krakowskim Studium Generalnym w roku 1478⁷⁴.

44 Jan Suuerzina – wykładowca Biblii w Krakowie w roku szkolnym 1483/84⁷⁵.

45 Jan Swyerzyna – zapisany w roku 1465 w metryce uniwersyteckiej w Krakowie⁷⁶.

46 Jan z Wrocławia – skierowany w roku 1483 na dwuletnie studia do Kolonii⁷⁷.

⁶⁷ *Acta*, s. XXXVI.

⁶⁸ G. Lühr, *Die Dominikaner an der Leipziger Universität*, Leipzig 1934 s. 20–25. Na temat Jana z Ząbkowic zob. P. Kielar, *Jan z Ząbkowic († 1446) magister teologii*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce*, t. 1 s. 423–456.

⁶⁹ *Album Studiosorum*, t. 1 s. 233.

⁷⁰ *Acta*, s. 93.

⁷¹ *Tamże*, s. 587.

⁷² *Album Studiosorum*, t. 2, wyd. A. Chmiel, Kraków 1892 s. 29.

⁷³ MOPH t. 8 s. 365.

⁷⁴ *Tamże*, s. 346.

⁷⁵ *Tamże*, s. 365.

⁷⁶ *Album Studiosorum*, t. 1 s. 183.

⁷⁷ *Acta*, s. 115; J. Kłoczowski, *Ze związków*, s. 132.

47 **Jan Wynandi** – odnotowano go w metryce krakowskiej w roku 1430⁷⁸.

48 **Jerzy Kirchenbitter** – w roku 1461 przeniesiony do Magdeburga „pro studente”⁷⁹.

49 **Jerzy Molendinatoris** – w roku 1483 władze prowincji polskiej wysłały go na trzy lata do Lwowa na lektora *artium*⁸⁰.

50 **Jerzy Neuman ze Świdnicy** – wyznaczony studentem generalnym w Erfurcie w latach 1484–1486⁸¹.

51 **Jerzy Stanisłai „de Strelin”** – odnotowany po roku 1427 w metryce Uniwersytetu Jagiellońskiego⁸².

52 **Kaspar ze Lwowa** – w roku 1470 wysłany na studia partykularne do Krakowa⁸³, a w roku 1489 mianowany tamże lektorem *artium*⁸⁴.

53 **Klemens** – wpisany do metryki krakowskiej w roku 1436⁸⁵.

54 **Klemens z Opola** – wzmiankowany w roku 1375 jako student w Bolonii⁸⁶.

55 **Maciej** – „student partykularny” wysłany do Lwowa w roku 1478⁸⁷.

56 **Maciej Floris** – mianowany na „substytuta” wykładowcy Biblii w Krakowie w roku 1482/83⁸⁸.

57 **Maciej z Hrubieszowa** – wysłany w roku 1470 do Lwowa do tamtejszej szkoły partykularnej⁸⁹.

⁷⁸ *Album Studiosorum*, t. 1 s. 75.

⁷⁹ *Acta*, s. 63; J. Kłoczowski, *Ze związków*, s. 130.

⁸⁰ *Acta*, s. 113; R. Świętochowski, *Szkolnictwo*, s. 240.

⁸¹ *Acta*, s. 115; J. Kłoczowski, *Ze związków*, s. 132.

⁸² *Album Studiosorum*, t. 1 s. 64.

⁸³ *Acta*, s. 103.

⁸⁴ *Tamże*, s. 117.

⁸⁵ *Album Studiosorum*, t. 1 s. 89.

⁸⁶ P. Pfothenhauer, *Schlesier auf der Universität Bologna*, „Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens” 28:1894 s. 445.

⁸⁷ *Acta*, s. 109.

⁸⁸ MOPH t. 8 s. 365.

⁸⁹ *Acta*, s. 104.

58 **Maciej z Krosna** – w roku 1458 władze prowincji przeniosły go do Ząbkowic na studium partykularne⁹⁰.

59 **Maciej Notarii** – w roku 1461 władze prowincji uznały przeprowadzone przez brata Macieja wykłady z Biblii i wyznaczyły go w następnym roku (1462/63) lektorem Sentencji, niestety nie wiadomo w którym ze Studiów Generalnych zakonu⁹¹.

60 **Maciej z Torunia** – kursor w roku 1483. Wtedy też postanowiono wysłać go na roczne studium do Bolonii. Po powrocie z Włoch miał objąć urząd lektora w Gdańsku⁹².

61 **Marcin** – wzmiankowany w metryce Uniwersytetu Jagiellońskiego pod rokiem 1434⁹³.

62 **Marcin Astene** – w roku 1478 Kapituła Generalna dominikanów obradująca w Perugii skierowała go do Krakowa na wykładowcę Biblii⁹⁴.

63 **Marcin Kesteuz** – Kapituła Generalna wyznaczyła go wykładowcą Biblii w Krakowie w roku 1482/83⁹⁵.

64 **Marcin z Miśni** – zapisany w metryce krakowskiej pod rokiem 1467⁹⁶. W roku 1468 wypromował się na bakałarza sztuk⁹⁷.

65 **Marianus z klasztoru Świętej Trójcy w Krakowie** – odnotowany przez *Album Studiosorum* w roku 1487⁹⁸.

66 **Michał** – odnotowany w aktach Uniwersytetu Krakowskiego jako bakałarz sztuk w roku 1465⁹⁹.

67 **Michał** – przeor lwowski. Kapituła prowincji z roku 1483 wyznaczyła go także kursorem na rok i lektorem na następne dwa lata¹⁰⁰.

⁹⁰ *Tamże*, s. 51.

⁹¹ *Tamże*, s. 65.

⁹² *Tamże*, s. 115; J. Kłoczowski, *Ze związków*, s. 132.

⁹³ *Album Studiosorum*, t. 1 s. 83.

⁹⁴ MOPH t. 8 s. 346.

⁹⁵ *Tamże*, s. 365.

⁹⁶ *Album Studiosorum*, t. 1 s. 186.

⁹⁷ *Statuta*, s. 87.

⁹⁸ *Album Studiosorum*, t. 1 s. 282.

⁹⁹ *Tamże*, s. 180; *Statuta*, s. 62.

¹⁰⁰ *Acta*, s. 113; R. Świętochowski, *Szkolnictwo*, s. 240.

68 Michał Burza – w roku 1477 skierowany na dwa lata do Lwowa jako magister studentów. W roku 1479/80 miał się udać na studia do Bolonii¹⁰¹. Następnie lektor teologii w konwencie lwowskim, tamtejszy przeor i wikariusz kontraty ruskiej; zmarł w roku 1496¹⁰².

69 Michał Gimbulbut – mianowany wykładowcą Sentencji w krakowskim Studium Generalnym w roku 1426¹⁰³.

70 Michał Rerer z Wrocławia – zapisany w metryce krakowskiej pod rokiem 1427¹⁰⁴.

71 Michał Szaiffner – kaznodzieja niemiecki i lektor konwentualny wysłany do Lwowa w roku 1478¹⁰⁵.

72 Michał Turgabert – w roku 1431 Kapituła Generalna zakonu obradująca w Lyonie skierowała brata Michała do Krakowa w celu przeprowadzenia wykładu Sentencji *pro forma et gradu*¹⁰⁶. Choć nie znamy kolei szkolnej edukacji Michała, to z tekstu skierowania wynika, że w roku musiał mieć za sobą cykl nauki w filozoficznych i teologicznych szkołach partykularnych prowincji i kilkuletni pobyt na jakimś Studium Generalnym zakonu (w Krakowie, lub poza prowincją).

73 Mikołaj – w roku 1478 władze prowincji wysłały go na studium partykularne do Lwowa¹⁰⁷.

74 Mikołaj Interherb – w roku 1447 kapituła polskiej prowincji dominikanów wyznaczyła go studentem w Toruniu na rok szkolny 1448/49¹⁰⁸.

75 Mikołaj Kalisz z Krakowa – w roku 1461 wysłany na studia do klasztoru w Poznaniu¹⁰⁹. Następnie wzmiankowany w roku 1478

¹⁰¹ *Acta*, s. 106; R. Świętochowski, *Szkolnictwo*, s. 240.

¹⁰² *Liber mortuorum*, s. 549.

¹⁰³ MOPH t. 8 s. 191.

¹⁰⁴ *Album Studiosorum*, t. 1 s. 64.

¹⁰⁵ *Acta*, s. 109.

¹⁰⁶ MOPH t. 8 s. 216; *Acta*, s. 24; J. Kłoczowski, *Studium Generale*, s. 240.

¹⁰⁷ *Acta*, s. 109.

¹⁰⁸ *Tamże*, s. 31.

¹⁰⁹ *Tamże*, s. 61.

jako magister studentów (najpewniej w Krakowie) i skierowany na kaznodzieję dla Polaków do Przemyśla¹¹⁰.

76 Mikołaj Mathie „de Zegrzany” [? – K. K.] – zanotowany przez metrykę krakowską w roku 1485¹¹¹.

77 Mikołaj „de Nansistre” – w roku 1421 wyznaczony przez Kapitułę Generalną zakonu do wykładu Sentencji w Krakowie¹¹².

78 Mikołaj Olan – w roku 1421 mianowany wykładowcą Biblii w Krakowie¹¹³.

79 Mikołaj Parni – mianowany przeorem i lektorem w Łęczycy w roku 1477¹¹⁴.

80 Mikołaj Rys z Gryfii – wyznaczony kursorem w studium dominikańskim w Gryfii na rok 1462/63¹¹⁵.

81 Mikołaj z Sochaczewa – w roku 1483 skierowany na dwuletnie studia do Paryża¹¹⁶. W roku 1510 wzmiankowany jako bakałarz teologii, definitór prowincji i wikariusz kontraty mazowieckiej¹¹⁷.

82 Mikołaj Volmer z Elbląga – lektor konwentu, wzmiankowany w roku 1409¹¹⁸.

83 Mikołaj Zweniski – lektor w Brześciu w roku 1465, wybrany socjuszem prowincjała na Kapitułę Generalną zakonu¹¹⁹.

84 Paweł – odnajdujemy go w metryce krakowskiej pod rokiem 1442¹²⁰.

85 Paweł – wzmiankowany jako lektor i definitór kapituły prowincjalnej pod rokiem 1462. Wtedy też skierowany do Krakowa na urząd przeora¹²¹.

¹¹⁰ *Tamże*, s. 109.

¹¹¹ *Album Studiosorum*, t. 1 s. 270.

¹¹² MOPH t. 8 s. 172.

¹¹³ *Tamże*.

¹¹⁴ *Acta*, s. 108.

¹¹⁵ *Tamże*, s. 72.

¹¹⁶ *Tamże*, s. 114; J. Kłoczowski, *Ze związków*, s. 132.

¹¹⁷ *Acta*, s. 175.

¹¹⁸ *Katalog dokumentów archiwum miasta Elbląga* (bmrw), s. 25.

¹¹⁹ *Acta*, s. 85.

¹²⁰ *Album Studiosorum*, t. 1 s. 103.

¹²¹ *Acta*, s. 69 (zob. nr 84 – może to te same osoby?).

86 Paweł z Płocka – wysłany na studium partykularne do Krakowa w roku 1458 ¹²².

87 Piotr „Gladiatoris” z Gdańska – w roku 1462 został wysłany na studium partykularne do Pasewałku ¹²³.

88 Piotr „de Ladeschin” – w roku 1461 władze polskiej prowincji dominikanów skierowały go „pro studente” do Wrocławia ¹²⁴.

89 Piotr z Prus – około 1487 r. przebywał na studiach w Kolonii ¹²⁵.

90 Stanisław Kindlir – znany z jednej tylko wzmianki zamieszczonej po roku 1462, w której jest mowa o wysłaniu go na studium partykularne do Krakowa ¹²⁶.

91 Stanisław z Konina – mianowany magistrem studentów we Lwowie w roku 1468 ¹²⁷.

92 Stanisław z Łęczycy – w roku 1465 wyznaczony studentem partykularnym w rodzinnym klasztorze ¹²⁸.

93 Stanisław Stephani z Krakowa – w roku 1450 skierowany do Sandomierza na stanowisko magistra studentów ¹²⁹.

94 Stefan z krakowskiego klasztoru Świętej Trójcy – wpisany do metryki Uniwersytetu Jagiellońskiego w roku 1429 ¹³⁰.

95 Szymon z Elbląga – wysłany na studia do Padwy w roku 1483 ¹³¹.

96 Ulryk Gestheller – wyznaczony wykładowcą Sentencji w krakowskim Studium Generalnym w roku 1478 ¹³².

¹²² *Tamże*, s. 48.

¹²³ *Tamże*, s. 71

¹²⁴ *Tamże*, s. 60.

¹²⁵ Zob. F. Tuszyńska, *Materiały do stanu badań nad filozofią scholastyczną XV wieku*, „Studia Mediewistyczne” 2:1961 s. 13; H. Kenkel, *Studenten aus Ost- und Westpreussen an auspreussischen Universitäten vor 1815*, Hamburg 1981 s. 149.

¹²⁶ *Acta*, s. 69.

¹²⁷ *Tamże*, s. 92; R. Świętochowski, *Szkolnictwo*, s. 240.

¹²⁸ *Acta*, s. 82.

¹²⁹ *Tamże*, s. 40.

¹³⁰ *Album Studiosorum*, t. 1 s. 71.

¹³¹ *Acta*, s. 115; J. Kłoczowski, *Ze związków*, s. 132.

¹³² MOPH t. 8 s. 346.

97 Ulryk z Bazylei – odnotowany w metryce krakowskiej pod rokiem 1478 ¹³³.

98 Ulryk Wildeshusensis – skierowany do krakowskiego Studium Generalnego jako bakałarz *formatus* teologii na wykładowcę Biblii w roku 1436 ¹³⁴.

99 Wacław z Wrocławia – kapituła prowincji z roku 1483 skierowała go do Paryża *pro tertio anno*, a więc na rok 1485/86 ¹³⁵.

100 Wincenty – mianowany regensem Studium Generalnego w Krakowie w roku 1480 ¹³⁶.

3

Zaprezentowane tu uzupełnienia do list polskich lektorów i studentów dominikańskich obejmują łącznie 100 osób, w większości działających w XV w. Jest to liczba znacząca, zważywszy fakt, iż skonstruowana w oparciu o niepełne *Akta* prowincji polskiej lista J. B. Korolca liczy (dla tego stulecia) nieco ponad 300 lektorów i scholarów. Przytoczone w niniejszym opracowaniu dane pozwalają powiększyć tę grupę o 1/3 składu, a więc 30% znanych nam do tej pory dominikańskich studentów i ich nauczycieli, działających w prowincji polskiej u schyłku wieków średnich. Nie ulega przy tym wątpliwości, że nawet po tych uzupełnieniach stosowna lista powinna nadal zachować charakter otwarty. Wątpliwe zresztą, aby kiedykolwiek udało się odtworzyć całe grono nauczających i studiujących w prowincji (a także poza nią) braci. Z pewnością natomiast możliwe (i konieczne) będzie dalsze jego uzupełnianie.

Przytoczone wyżej informacje o polskich studentach i lektorach dominikańskich wieku odnoszą się w większości do drugiej połowy XV stulecia i potwierdzają rosnącą, zwłaszcza za prowincjalatu Jakuba z Bydgoszczy, rolę studium w życiu polskiej prowincji zakonu. Warto jednak podkreślić fakt, iż działalność znacznej części z nich

¹³³ *Album Studiosorum*, t. 1 s. 232.

¹³⁴ *Acta*, s. 25; *Album Studiosorum*, t. 1 s. 89.

¹³⁵ *Acta*, s. 114; J. Kłoczowski, *Ze związków*, s. 132. J. B. Korolec, *Lista lektorów*, s. 307 (nr 302), wymienia jakiegoś Wacława Spremberka, studenta we Wrocławiu w roku 1468, a następnie w Wiedniu w roku 1477, który zmarł w roku 1486. Możliwe, że chodzi o tę samą osobę.

¹³⁶ MOPH t. 8 s. 346.

(w naszym zestawieniu są to 44 osoby) można umiejscowić w ostatniej ćwierci XV w., a więc już za czasów następcy Jakuba na urzędzie prowincjała. W literaturze sformułowano hipotezę, w myśl której koncepcja podniesienia intelektualnego prowincji wprowadzana w życie przez Jakuba z Bydgoszczy miała być realizowana także przez jego następców¹³⁷. Zgromadzone w niniejszych uzupełnieniach dane w pełni potwierdzałyby zasadność tego przypuszczenia w odniesieniu do osoby bezpośredniego następcy Jakuba – Alberta z Siecienia.

Materiały te pozwalają też nieco dokładniej oświetlić działalność krakowskiego Studium Generalnego dominikanów. Tocząca się dotąd w literaturze dyskusja dotyczyła przede wszystkim jego początków. Znacznie mniej natomiast wiadomo o obsadzie tej szkoły i jej funkcjonowaniu, a zwłaszcza oddziaływaniu na klasztory dominikańskie leżące poza granicami prowincji polskiej. Ten ostatni problem jest ważny, bowiem z samego założenia Studia Generalia powinny mieć charakter ponadregionalny i przyciągać studentów ze wszystkich klasztorów zakonu. Tymczasem z dotychczasowych ustaleń historyków wynika, że odpływ polskich dominikanów z rodzimej prowincji na studia zagraniczne był znacznie większy od liczby braci przybywających po naukę do Krakowa z innych prowincji zakonu. Ponad 170 dominikanom udającym się (do roku 1520) na studia poza prowincję polską można przeciwstawić zaledwie kilku braci z prowincji saskiej, którzy przybyli z wykładami do Krakowa. Porównywanie znaczenia Studium krakowskiego do najważniejszych centrów nauki dominikanów w rodzaju Paryża, Bolonii, Oxfordu, czy Kolonii nie ma, rzecz jasna, sensu. Mimo to należałoby sprawdzić, czy ośrodek krakowski był dla dominikanów na tyle atrakcyjny, że można mówić o jego większym niż to dotąd przyjmowano promieniowaniu poza prowincję, w której został ustanowiony.

4

Nasze wiadomości o obsadzie personalnej Studium krakowskiego w pierwszych dziesięcioleciach istnienia dotyczą przede wszystkim jego zwierzchników. Dla lat ok. 1394–1432 udało się odtworzyć grupę siedmiu regensów kierujących jego działalnością¹³⁸. W późniejszym

¹³⁷ J. Kłoczowski, *Kształcenie w polskiej prowincji*, s. 107.

¹³⁸ P. Kielar, *Powstanie Studium Generalnego*, s. 355–356.

okresie na czele Studium stali, między innymi: Herman Bustronerii¹³⁹, Jakub z Bydgoszczy¹⁴⁰, Grzegorz Heyncze¹⁴¹, Michał z Chełma¹⁴², i Wincenty¹⁴³, zaś na początku XVI w. wybrano na ten urząd Macieja z Kościana¹⁴⁴.

Niewiele, niestety, wiadomo dotąd o wykładowcach i „studentach generalnych” w Krakowie w XV w. Pochodzące z tego okresu *Acta Kapituł Generalnych dominikanów* oraz uchwały polskich władz prowincjalnych nie dają należytego wglądu w jego obsadę. Dopiero postanowienia Kapituł Generalnych z lat 1419–1421 zawierają informacje o skierowaniu do Krakowa wykładowców Sentencji (Mikołaja de Nansistre) oraz Biblii (Mikołaja Olana) i polecenie mianowania pozostałych oficjałów Studium przez prowincjała¹⁴⁵. W roku 1426 władze zakonu mianowały w Krakowie wykładowcę Sentencji w osobie Michała Gimbulbuta i ponownie zleciły prowincjałowi uzupełnienie składu wykładowców¹⁴⁶.

Na początku lat trzydziestych XV w. (1431) Kapituła Generalna odebrała jednak prowincjałowi prawo współdecydowania o obsadzie Studium Generalnego w Krakowie i sama wyznaczyła jego oficjałów w osobach wspomnianych już: Hermana Bustronerii (regens), oraz wykładowców Sentencji, Biblii i magistra studentów (Michał Turgabert, Andrzej Venatoris, Andrzej Sossensis i Antoni Tralet)¹⁴⁷.

W roku 1434 władze zakonu do wykładów w Krakowie wyznaczyły trzech braci z prowincji saskiej¹⁴⁸. Następnymi kilkanaście lat nie przynosi żadnych danych o skierowanych do Krakowa wykładowcach i ich studentach. Dopiero w ustawach kapituły prowincjalnej obradującej w roku 1450 w Słupsku odnajdujemy wiadomość o mianowaniu w Krakowie regensa w osobie profesora teologii Jakuba z Bydgoszczy, a także kursora (Wincenty z Poznania), magistra studentów (Maciej ze Żnina) oraz „studentów generalnych” (Jana, Jakuba i Stanisława z Kościana)¹⁴⁹. Kapituła obradująca w Poznaniu

¹³⁹ *Acta*, s. 24.

¹⁴⁰ *Tamże*, s. 39.

¹⁴¹ *Tamże*, s. 91.

¹⁴² MOPH t. 8 s. 365.

¹⁴³ *Tamże*, s. 346.

¹⁴⁴ *Acta*, s. 135.

¹⁴⁵ MOPH t. 8 s. 172.

¹⁴⁶ *Tamże*, s. 191.

¹⁴⁷ *Tamże*, s. 216; J. Kłoczowski, *Studium Generale*, s. 240–241.

¹⁴⁸ MOPH t. 8 s. 235.

¹⁴⁹ *Acta*, s. 39.

w roku 1458 nakazała mianowanie regensa prowincjałowi i wyznaczyła wykładowcę Sentencji *pro forma et gradu magisterii* w osobie Jakuba Grzymały¹⁵⁰. W roku 1461 władze prowincji zebrane w Łęczycy ponownie złożyły wybór regensa w ręce prowincjała, a następnie skierowały do Studium Generalnego w Krakowie brata Alberta, przeora w Żninie¹⁵¹. Kapituła obradująca w Sandomierzu w roku 1465 w ogóle nie zajęła się wyborem kierownika Studium, tylko wyznaczyła wykładowcę Sentencji (Grzegorz Heyncze), a także grono „studentów generalnych”, którzy mieli przybyć do Krakowa w ciągu najbliższych dwóch lat (Maciej, Michał Institoris, Łukasz Foyt, Mikołaj Kall)¹⁵². Kiedy trzy lata później (1468) władze prowincji obradowały w Warce, postanowiono, że funkcję regensa obejmie Grzegorz Heyncze, Sentencje będą wykładali kolejno Maciej Hauppe i Paweł Meysner, Biblię zaś objaśni Albert z Dobrzyń. Na „studentów generalnych” wyznaczono Mikołaja Institoris oraz brata Bernarda¹⁵³.

Następne informacje o obsadzie personalnej w Studium Generalnym w Krakowie odnajdujemy dopiero w aktach Kapituły Generalnej zakonu, obradującej w roku 1478 w Perugii. Przesądzono wówczas obsadę szkoły krakowskiej na najbliższe trzy lata. Regensem na pierwsze dwa lata wyznaczono magistra Alberta, wykładowcą Sentencji został Ulryk Gestheller, Biblii Marcin Astene, magistrem studentów Jan Sthewartner, a „studentami generalnymi” zostali Jan Trop, Jan de Estamilla i Mikołaj z Paradyża. W trzecim roku (1480/81) funkcję regensa miał objąć brat Wincenty, Sentencje miał wykładać Mikołaj z Paradyża, Biblię Jan Trop, a na magistra studentów wybrano brata Jana de Asterman¹⁵⁴. Po upływie trzech lat Kapituła Generalna ponownie zajęła się wyznaczeniem oficjałów w Studium krakowskim. Władze zakonu obradujące w roku 1481 w Rzymie poleciły, aby jego kierownictwo objął Michał z Chełmna, Sentencje miał wykładać Ulryk, Biblię najpierw Jan z Radziejowa, a następnie Marcin Kesteuz i Jan Suuerzina¹⁵⁵.

Wiadomości o nominacjach wykładowców i scholarów w krakowskim Studium Generalnym dominikanów w XV w. można więc podzielić na trzy grupy. Pierwsza obejmuje skierowania z lat 1419–1434 zawarte w *Aktach* Kapituły Generalnych zakonu. Do drugiej na-

¹⁵⁰ *Tamże*, s. 48.

¹⁵¹ *Tamże*, s. 60.

¹⁵² *Tamże*, s. 81–82.

¹⁵³ *Tamże*, s. 91.

¹⁵⁴ MOPH t. 8 s. 346.

¹⁵⁵ *Tamże*, s. 365.

leżą informacje z lat 1450–1468 zapisane w *Aktach* kapituły prowincji polskiej; do trzeciej wreszcie skierowania odnotowane ponownie w *Aktach* Kapituły Generalnych po roku 1478. Na podstawie powyższego przeglądu widać wyraźnie, że mniej więcej od połowy XV w. do roku 1478 obsada personalna Studium kompletowana była przez władze prowincji. Ponieważ zaś funkcję prowincjała sprawował w tym czasie Jakub z Bydgoszczy wysunięto w literaturze hipotezę, że fakt powyższy należy tłumaczyć jakimiś specjalnymi uprawnieniami Jakuba w zakresie obsady szkoły krakowskiej, uzyskanymi od władz zakonu¹⁵⁶.

Faktem jest, że ustawy Kapituły Generalnych od połowy lat trzydziestych XV w. aż do roku 1477 nie zawierają żadnych danych o skierowaniach wykładowców do Studium Generalnego w Krakowie, a odnotowują je w tym samym czasie *Akta* prowincji kierowanej przez Jakuba. Przypomnieć jednak trzeba, że podobne milczenie dotknęło w tym samym czasie większość Studiów Generalnych dominikanów. *Akta* Kapituły Generalnych z lat 1437, 1439, 1442, 1447, 1450, 1453 i 1456 podają wyłącznie wiadomości o nominacjach dla studium w Bolonii, a ustawa z roku 1459 wspomina dodatkowo o wyznaczeniu oficjałów Studium Generale w Paryżu¹⁵⁷. Dopiero zapisy Kapituły Generalnych obradujących w latach 1462, 1468¹⁵⁸ i 1470¹⁵⁹, podają nominacje do kilkunastu ośrodków szkolnych (nie ma wśród nich Krakowa). Milczenie ustawodawstwa ogólnozakonnego o Studium krakowskim przez lat około 30 nie jest więc żadnym wyjątkiem – poza Bolonią i Paryżem władze zakonu w okresie 1437–1461 nie ingerowały w działalność żadnych innych Studiów Generalnych.

Co więcej, już przełom XIV i XV w. dostarcza wielu przykładów cedowania kompetencji w zakresie obsady Studiów Generalnych. W latach 1380, 1386, 1388 i 1396 zastrzegano co prawda: *Ordinationem studii Parisiensis et omnium aliorum studiorum generalium committimus reverendo patri magistro ordinis, ut ipse de lectoribus, baccalaureis, biblicis ac magistris studencium provideat* i *Committimus autem magistro ordinis reverendissimo ordinationem studiorum generalium ut ipse de lectoribus principalibus, baccalaureis, magistris studencium et biblicis aut studentibus provideat*¹⁶⁰, ale w praktyce często przele-

¹⁵⁶ J. Kłoczowski, *Studium Generale*, s. 241–242.

¹⁵⁷ MOPH t. 8 s. 242, 244, 250–251, 254, 258, 267, 277.

¹⁵⁸ *Tamże*, s. 315–316.

¹⁵⁹ *Tamże*, s. 328.

¹⁶⁰ *Tamże*, s. 5, 20, 65.

wano te uprawnienie na prowincjałów. W roku 1386 władze zakonu zleciły na przykład *disposicionem studii generalis conventus Colonien-sis provincie Theutonice* bratu Piotrowi z Louvain, tamtejszemu prowincjałowi i zarazem magistrowi teologii¹⁶¹. W tym samym roku Kapituła Generalna wyznaczyła co prawda wykładowców dla Studium w Salamance, ale już w następnych latach prawo to otrzymał prowincjał Hiszpanii¹⁶². W roku 1388 prowincjał Aragonii otrzymał polecenie obsadzenia podlegającego mu Studium Generalnego bakałarzami, magistrem studentów i wykładowcą Biblii, a prowincjał Lombardii miał obsadzić lektorami wszystkie szkoły znajdujące się pod jego nadzorem, włącznie ze studium w Bolonii¹⁶³. Również prowincjał miał wyznaczyć w roku 1391 wykładowców Biblii w Studium Generalnym w Tuluzie¹⁶⁴. Podobne przykłady można by mnożyć.

Prowincjałowie polscy otrzymali podobne uprawnienia po raz pierwszy w roku 1421. Były one jednak dość ograniczone. Kapituła Generalna sama mianowała najważniejszych wykładowców Sentencji i Biblii, a dla prowincjała zostawiono tylko *provisionem aliorum officialium*¹⁶⁵. Jego kompetencje zwiększono w roku 1426, kiedy to władze zakonu ograniczyły się tylko do mianowania wykładowcy Sentencji, podczas gdy pozostałych oficjałów miał mianować zwierzchnik prowincji¹⁶⁶. Prawo to odebrano prowincjałowi polskiemu w roku 1431, ale jego przypadek nie był odosobniony; wśród wymienionych w ustawie Kapituły Generalnej z tego roku 25 studiów zakonnych nie ma ani jednego, w którym o nominacji wykładowców rozstrzygałby prowincjał – o wszystkich zadecydowały władze zakonu¹⁶⁷. Następne lata przyniosły jednak odwrócenie tej sytuacji. Jak już wspomniano wyżej ustawy Kapituł Generalnych z lat 1437–1456 nie wymieniają żadnego (poza Bolonią) studium, w którego obsadę ingerowałaby najwyższa władza zakonu. Widać czynności te wykonywali prowincjałowie, być może we współpracy z lokalnymi kapitułami. Tak chyba właśnie było w Polsce. Kiedy w roku 1458 władze polskiej prowincji obradowały w Poznaniu, prowincjałowi (Jakubowi z Bydgoszczy) zlecono tylko mianowanie regensa Studium krakowskiego, podczas gdy wyznaczenie tamże grona lektorów było już dziełem całej

¹⁶¹ Tamże, s. 19.

¹⁶² Tamże, s. 20.

¹⁶³ Tamże, s. 35.

¹⁶⁴ Tamże, s. 52.

¹⁶⁵ Tamże, s. 172.

¹⁶⁶ Tamże, s. 191.

¹⁶⁷ Tamże, s. 212–218.

kapituły prowincji; podobne rozwiązanie zastosowała kapituła obradująca w Łęczycy w roku 1461¹⁶⁸.

Doceniając więc zasługi Jakuba z Bydgoszczy dla rozwoju studiów w prowincji polskiej, musimy jednak pamiętać o tym, że uprawnienia, jakie w tym względzie uzyskał od Kapituły Generalnej nie były w skali całego zakonu niczym wyjątkowym. Jakub nie był też ani pierwszym, ani ostatnim z grona polskich prowincjałów, który otrzymał prawo prowadzenia polityki personalnej względem krakowskiego Studium Generalnego. W roku 1491 podobne uprawnienia uzyskał Albert z Siecienia¹⁶⁹.

Stosunkowo mało wiemy o „studentach generalnych” w Krakowie. Wydaje się, że ich dość szczupłe grono, odnotowane przez *Acta Kapituł Generalnych i prowincjalnych*, można jednak wydatnie poszerzyć o dominikanów wymienionych w krakowskim Albumie Studiosorum (Jana Biskupca, Hermana Bustronerii, Mikołaja, Jakuba, Andrzeja Jacobi, Jerzego Stanisłai, Stefana z Krakowa, Jana Wynandi, Jana z Czech, Marcina, Klemensa, czy Pawła – zob. powyższe zestawienie).

Zebrane w niniejszym opracowaniu materiały pozwalają też naświetlić zagadnienie oddziaływania polskiego Studium Generalnego w Krakowie na inne prowincje zakonu. Można je obserwować od lat trzydziestych XV w., kiedy to w Krakowie pojawili się dominikanie z prowincji saskiej¹⁷⁰. W późniejszych latach zasięg oddziaływania Studium Generalnego w Krakowie znacznie się rozszerzył – przybywali doń bracia z Austrii (Chrystian Herpunner), Węgier (Andrzej Nicolai), Miśni (Marcin), a także Szwajcarii (Ulryk z Bazylei).

5

Część z przytoczonych wyżej uzupełnień dotyczy klasztoru we Lwowie. Jego rola w systemie szkolnym polskiej prowincji była dotąd oceniana dość surowo. Czy można obecnie zweryfikować funkcjonujący w literaturze pogląd o słabej aktywności szkolnej stołecznego domu ruskiej kontraty?

¹⁶⁸ *Acta*, s. 48 i 60.

¹⁶⁹ MOPH t. 8 s. 405: *In conventu Cracoviensi provincie Polonie de regente et officialibus studii ac studentibus provideat reverendus pater provincialis eiusdem provincie.*

¹⁷⁰ *Acta*, s. 25.

Tradycja zakonna łączy powstanie tamtejszego klasztoru z działalnością misyjną podjętą przez św. Jacka Odrowąża wkrótce po sprowadzeniu zakonu do Polski¹⁷¹. Jednak pierwsze wiadomości źródłowe o dominikańskim klasztorze pod wezwaniem Bożego Ciała pochodzą dopiero z lat 1370–1375¹⁷². Wzniesione wtedy zabudowania klasztorne spłonęły jednak w pożarze w roku 1408¹⁷³. Niewykluczone, że z tego właśnie powodu informacje o lwowskich lektorach pochodzą dopiero z okresu po roku 1411¹⁷⁴.

Dokładniejszy wgląd w działalność szkolną konwentu we Lwowie umożliwiły badania J. B. Korolca, który zgromadził materiał oświetlający tamtejszą szkołę dominikańską w drugiej połowie XV w. Autor ten podał wiadomość o funkcjonowaniu we Lwowie studium szczebla partykularnego i odtworzył listę skierowanych do niego w latach 1458–1465 studentów i wykładowców. W roku 1458 władze prowincji wysłały do Lwowa dwóch lektorów oraz trzech braci *pro studentibus particularibus*¹⁷⁵. Z zestawień Korolca wynika także, że w latach sześćdziesiątych XV stulecia we Lwowie przebywali dwaj lektory teologii: Mikołaj Szumski oraz Maciej Goszcz.

Na temat charakteru szkoły lwowskiej i jej składu personalnego wypowiedział się bliżej o. Robert Świętochowski. Wzbogacając informacje zebrane przez J. B. Korolca podał on dane dotyczące nominacji wykładowców tego studium z lat 1468–1494. W tak zakreślonych ramach chronologicznych o. R. Świętochowski odnalazł we Lwowie jednego magistra teologii, dwóch kursorów, trzech magistrów studentów, dwóch lektorów *artium* oraz czterech lektorów konwentualnych. Autor ten określił także bliżej program szkoły lwowskiej, stwierdzając, że od roku 1494 wykładano w niej gramatykę, logikę oraz fizykę¹⁷⁶. W dalszej części swojej rozprawy o. R. Świę-

¹⁷¹ P. Kiełar, *Początki zakonu dominikańskiego w Polsce*, „Nasza Przyszłość” (dalej cyt. NP) t. 39:1973 s. 63–64.

¹⁷² Zob. T. M. Trajdos, *Kościół dominikanów lwowskich w średniowieczu jako ośrodek kultury*, NP t. 87:1997 s. 39.

¹⁷³ S. Barącz, *Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce*, t. 2, Lwów 1861 s. 443.

¹⁷⁴ R. Świętochowski, *Szkolnictwo*, s. 239–240.

¹⁷⁵ *Acta*, s. 49; R. Świętochowski, *Szkolnictwo*, s. 240. J. B. Korolec, *Lista lektorów*, s. 319, mówi o skierowaniu do Lwowa w roku 1458 jednego lektora oraz czterech studentów partykularnych. Jednak w *Aktach* stwierdza się wyraźnie, że mają się tam udać: Mikołaj pro lectore et praedicator Polonorum, Mikołaj Delfini pro lectore, a także bracia Klemens Sartoris, Walenty Lanificis oraz Jan Poncz pro studentibus particularibus.

¹⁷⁶ Jeszcze dalej szła ustawa z roku 1496, w której stwierdzono, że szkoła we Lwowie ma nauczać wyłącznie gramatyki i logiki — *Acta*, s. 121–122.

tochowski opisał działalność szkoły lwowskiej w XVI–XVIII w., skupiając się na przedstawieniu okoliczności założenia drugiego (obok Krakowa) Studium Generalnego polskich dominikanów w latach 1605–1608¹⁷⁷.

Zgromadzony przez przywołanych wyżej autorów materiał pozwala więc na stwierdzenie faktu działalności we Lwowie w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XV w. konwentualnego studium teologii, kierowanego przez lektorów oraz szkoły partykularnej (nie wiadomo jakiego typu), do której od roku 1458 uczęszczało co najmniej trzech dominikanów.

Analiza wyników dwóch streszczonych tu pokrótce prac daje w rezultacie bardzo skąpe wiadomości o funkcjonowaniu lwowskiego ośrodka szkolnego dominikanów w XV w. Znamy co prawda całkiem szerokie grono tamtejszych lektorów konwentualnych, ale ich działalność nie może być uznana za fakt niezwykły — obowiązek prowadzenia przez nich studiów teologicznych spoczywał na każdym klasztorze dominikańskim i Lwów nie był tu żadnym wyjątkiem. Niektórzy z tych lektorów przebywali zresztą we Lwowie bardzo krótko. Wysłany tam w roku 1458 na kaznodzieję polskiego i lektora Mikołaj Szremenski już trzy lata później został odwołany i mianowany lektorem w Krakowie¹⁷⁸.

Wiadomości, które udało się odtworzyć dzięki badaniom Korolca i Świętochowskiego nie świadczą też najlepiej o zasięgu oddziaływania i poziomie nauczania w szkole dominikanów we Lwowie w drugiej połowie XV stulecia. Znamy co prawda nominacje kilku wykładowców tego studium, ale znikoma liczba uczących się braci (jak dotąd wiemy tylko o trzech wysłanych do Lwowa w roku 1458) nie świadczą najlepiej o jego znaczeniu. Jeśli dodatkowo będziemy pamiętali o tym, że żaden z nich nie kontynuował nauki w szkołach wyższego stopnia, to zasadne będzie przypuszczenie o małym znaczeniu tego ośrodka w systemie szkolnym polskiej prowincji w XV w.

Przypuszczenie to wzmacnia dodatkowo fakt słabego udziału dominikanów lwowskich w obsyłaniu zakonnych Studiów Generalnych. Z ustaleń J. Kłoczowskiego wynika, że w latach 1447–1520 na stu-

¹⁷⁷ Na temat kultury intelektualnej dominikanów lwowskich w czasach nowożytnych zob. I. Szostek, *Biblioteka dominikanów lwowskich w świetle katalogu z roku 1776*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222–1972*, t. 2, red. J. Kłoczowski, Warszawa 1972 s. 409–465.

¹⁷⁸ *Acta*, s. 64: *Revocamus omnes fratres provinciae nostrae, qui sunt in contrata Russiae, signanter fr. Nicolaum Szremenski, quem assignamus pro lectore Cracoviensi.*

dia zagraniczne wyjechał tylko jeden dominikanin ze Lwowa. Był nim brat Andrzej, wysłany w roku 1483 na studia do Padwy¹⁷⁹.

Nic więc dziwnego, że w tej sytuacji rola klasztoru lwowskiego w rozwoju szkolnictwa w średniowiecznej prowincji polskiej zakonu dominikańskiego oceniana była dość krytycznie. Jednak zaprezentowane w niniejszym opracowaniu uzupełnienia do listy polskich lektorów dominikańskich XV w. pozwalają choć w części zrehabilitować działalność szkolną stołecznego klasztoru ruskiej kontraty.

Odtworzenie początków działalności lwowskiej szkoły (lub szkół) jest trudne, ponieważ w *Aktach* kapituł prowincji polskiej nie zachowała się zapiska mówiąca o jej (ich) ustanowieniu. Z pewnością od samego początku istniało w klasztorze konwentualne studium teologii, jak tego wymagały przepisy zakonne, zabraniające zakładania nowych placówek bez lektorów. Gorzej przedstawia się sprawa z odtworzeniem we Lwowie nauczania na szczeblu partykularnym.

Prawo zakładania i lokalizacji szkół szczebla partykularnego należało do władz prowincji (dowody odnajdujemy w ustawach z lat 1429¹⁸⁰, 1450¹⁸¹, 1462¹⁸², czy 1465¹⁸³); w żadnym jednak z tych postanowień z pierwszej połowy XV w. nie ma mowy o powołaniu do życia studium partykularnego we Lwowie. Milczenie *Akt* prowincji polskiej o takiej szkole w tym okresie wynika zapewne z faktu przynależności domów ruskich do istniejącego od roku 1378 Towarzystwa Braci Pielgrzymujących. Tworzące je konwenty we Lwowie, Łańcucie, Przemyślu, Kamieńcu Podolskim, Smotryczu i Serecie zostały na powrót przyłączone do prowincji polskiej dopiero w roku 1456¹⁸⁴.

W tej sytuacji nie może więc dziwić fakt, iż o istnieniu szkoły dominikanów lwowskich dowiadujemy się dopiero z ustawy kapituły prowincjalnej w Poznaniu z roku 1458, która skierowała tam trzech studentów „in particularibus”. W zapisce tej nie ma jednak mowy o ustanowieniu szkoły (a tylko o skierowaniu do niej studentów),

¹⁷⁹ J. Kłoczowski, *Ze związków Polski*, s. 132.

¹⁸⁰ *Acta*, s. 23: *Studia theologica ponimus in his conventibus: in Cracoviensi, Rathiboriensi, Thesinensi.*

¹⁸¹ *Tamże*, s. 39.

¹⁸² *Tamże*, s. 72: *Znanensi, in quo ponimus studium particulare...*

¹⁸³ *Tamże*, s. 80: *Item ponimus studia artium in conventibus: Cracoviensi, Sandomirensi, Plocensi, Posnaniensi, Swidnicensi.*

¹⁸⁴ Na temat Societas Fratrum Peregrinantium zob. J. Kłoczowski, *Zakon braci kaznodziejów w Polsce 1222–1972. Zarys dziejów*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce*, t. 1 s. 41–42.

z czego należy wnosić, że istniała ona już przed tą datą i powstała przypuszczalnie w momencie powrotu klasztoru lwowskiego w granice polskiej prowincji zakonu. Być może zasługę jej zorganizowania należałoby przypisać przeorowi Mikołajowi Cingulatoris, późniejszemu lektorowi *artium* w Krakowie¹⁸⁵.

Ustawa kapituły z roku 1458, wymieniając imiennie trzech scholarów lwowskich, nie określiła jednak bliżej charakteru szkoły, do której mieli uczęszczać bracia i z jej tekstu nie wynika, co wymienieni w niej dominikanie mieli studiować we Lwowie: *artes*, filozofię, czy teologię. Dodajmy od razu, że właściwie żadna z uchwał polskich kapituł prowincjalnych z XV w. nie przesądza wprost charakteru szkoły lwowskiej. Zapiski z lat 1470, 1478, 1483, a także protokoły kapituł prowincji z początku XVI w. mówią tylko o istnieniu w tym klasztorze *studium particulare*, bez dokładnego określenia jego rodzaju, lub o wysłaniu do Lwowa studentów „partykularnych”¹⁸⁶.

Z tego względu przy próbie odtworzenia rangi tego ośrodka skazani jesteśmy na dowodzenie pośrednie, oparte o analizę polityki szkolnej prowadzonej przez współczesne władze prowincji, przypomnienie programu nauczania realizowanego we Lwowie oraz analizę nominacji wykładowców tego studium.

Politykę szkolną władz polskich dominikanów odnośnie lokalizacji do partykularnych studiów teologicznych w X w. poznajemy z protokołów dwóch kapituł prowincjalnych. Kapituła obradująca w Płocku (1429) zarządziła, aby szkoły takie znajdowały się w Krakowie, Raciborzu i Cieszynie¹⁸⁷. Kapituła zaś zebrana w Słupsku (1450) jako ich ośrodki wymieniła Kraków, Wrocław, Gdańsk, Sandomierz, Toruń, Ząbkowice oraz Opole¹⁸⁸. Do klasztorów posiadających partykularne szkoły teologii dołączyły w następnych latach także domy w Kościanie i Zninie (1462)¹⁸⁹. Z powyższego zestawienia wynika, że zasadnicza struktura partykularnych szkół teologii w polskiej prowincji dominikanów ukształtowała się w pierwszej połowie XV w., to znaczy w czasie, gdy klasztor we Lwowie przynależał do Towarzystwa Braci Pielgrzymujących.

W piętnastowiecznych *Aktach* prowincji polskiej nie zachowała się

¹⁸⁵ J. B. Korolec, *Lista lektorów i szkół*, s. 298 (nr 209).

¹⁸⁶ *Acta*, s. 106; s. 109 (za rok 1478); s. 113 (za rok 1483); s. 166 (za rok 1507) i s. 179 (za rok 1510).

¹⁸⁷ *Acta*, s. 23.

¹⁸⁸ *Tamże*, s. 39–40.

¹⁸⁹ *Tamże*, s. 70 i 72.

osobna ustawa mówiąca o stanowaniu partykularnych szkół filozofii. Co zaś do lokalizacji studiów *artium*, to kapituła w Sandomierzu w roku 1465 przesądziła, że mają się one znajdować w Krakowie, Sandomierzu, Płocku, Poznaniu i Świdnicy¹⁹⁰.

Zestawienie wszystkich szkół partykularnych w prowincji podają uchwały kapituły w Sandomierzu z roku 1483. Wynika z nich, że w kontrze małopolskiej *studia particularia* mają działać w Sandomierzu i Lublinie; w kontrze wielkopolskiej w Poznaniu, Sieradzu i Brześciu; na Śląsku we Wrocławiu, Świdnicy i Głogowie; na Mazowszu tylko w Płocku; w kontrze ruskiej we Lwowie, a w kaszubskiej w Słupsku¹⁹¹. Pod koniec XV w. władze prowincji zadecydowały więc o wyraźnym skupieniu najważniejszych ośrodków szkolnych w czterech kontratach – małopolskiej, pruskiej, wielkopolskiej i śląskiej – gdzie miało się znajdować łącznie 11 spośród 15 wymienionych przez ustawę z roku 1483 szkół partykularnych. W późniejszych latach lokalizacja ta uległa niewielkim tylko zmianom – w roku 1507 zadecydowano, że szkoły partykularne mają się znajdować w Sandomierzu i Lublinie (dla Małopolski), Gdańsku, Elblągu i Toruniu (dla kontraty pruskiej), Poznaniu i Sieradzu (dla Wielkopolski), w Płocku (w kontrze mazowieckiej), we Lwowie (dla kontraty ruskiej) oraz w Wilnie (dla ziem litewskich)¹⁹².

Z przeglądu tego wynika, że: 1. Posiadanie „studium particulare” nie było przypisane do danego klasztoru raz na zawsze; 2. Mimo znanych z *Akt* prowincji wypadków likwidacji, bądź przenoszenia szkół do innych klasztorów, lokalizacja najważniejszych ośrodków szkolnych miała zasadniczo charakter stabilny; 3. Obecna w przytoczonych zestawieniach szkoła we Lwowie przez całe średniowiecze była jedynym ośrodkiem stopnia partykularnego dla ruskiej kontraty prowincji.

Powyższe ustalenia nie przesądzają jednak charakteru tej szkoły. Aby określić go nieco bliżej należy więc sprawdzić realizowany w niej program i przyrzeć się dokładnie nominacjom jej wykładowców.

O przedmiotach wykładanych przez lwowskich dominikanów zachowały się tylko dwie bezpośrednie wzmianki. Pierwsza pochodzi dopiero z roku 1494, kiedy to kapituła w Sieradzu nakazała prowadzenie we Lwowie wykładów z logiki, gramatyki i fizyki¹⁹³. Druga

¹⁹⁰ *Tamże*, s. 80.

¹⁹¹ *Tamże*, s. 114.

¹⁹² *Tamże*, s. 166. Podobne postanowienia zawierają protokoły kapituł ze Żnina i Bochni z lat 1510 i 1512 – zob. *tamże*, s. 179 i 189.

¹⁹³ *Tamże*, s. 120.

zapisana jest w *Aktach* kapituł prowincji polskiej pod rokiem 1496, kiedy to zakres przedmiotów nauczanych we Lwowie ograniczony został wyłącznie do dwóch pierwszych przedmiotów¹⁹⁴.

Tak zawężony program studiów dowodzi, że we Lwowie działały w drugiej połowie XV w. partykularne szkoły *artium* i filozofii. Potwierdzenie takiego ich charakteru odnajdujemy we wzmiankach o wysyłaniu do tego klasztoru lektorów *artium* i magistrów studentów w latach 1468 i 1483¹⁹⁵.

Wydaje się jednak, że studia te nie były jedynymi szkołami stopnia partykularnego, jakie działały we Lwowie w drugiej połowie XV w. Do postawienia takiej hipotezy uprawnia analiza polityki personalnej władz prowincji w odniesieniu do szkoły lwowskiej, przejawiająca się w mianowaniu tamże kolejnych wykładowców. Informacje o takich skierowaniach odnajdujemy w latach 1458, 1468, 1470, 1475, 1477, 1478, 1480, 1483 i 1489. Przyjrzyjmy się im nieco bliżej.

W roku 1458 kapituła prowincji wysłała do Lwowa dwóch lektorów i trzech studentów „partykularnych”. Na uwagę zasługuje mianowanie jednocześnie aż dwóch lektorów, z których jeden miał zapewne wykładać w konwentualnej szkole teologii, a drugi – zapewne – w partykularnym studium *artium*.

Interesujące wiadomości o obsadzie szkoły we Lwowie odnajdujemy pod rokiem 1468, kiedy to władze prowincji skierowały do Lwowa (poza lektorem konwentualnym) lektora *artium* Stanisława z Koinina oraz magistra studentów Klemensa¹⁹⁶. Ta ostatnia nominacja pozwala domyślać się, że program nauczania został rozszerzony o wykłady z filozofii.

W roku 1470 kapituła obradująca właśnie we Lwowie wyznaczyła tam „studentem partykularnym” brata Macieja z Hrubieszowa¹⁹⁷.

Najważniejsze jednak postanowienia pozwalające odtworzyć charakter i zakres działania szkoły dominikanów we Lwowie zawierają uchwały kapituł z lat 1475–1483. Najpierw władze prowincji zebrane na obradach w Słupsku postanowiły skierować do Lwowa „studenta generalnego” Barnarda Kapustkę i poleciły ówczesnemu przeorowi, magistrowi teologii Albertowi, urządzenie tamże studium partykularnego¹⁹⁸.

¹⁹⁴ *Tamże*, s. 121–122.

¹⁹⁵ *Tamże*, s. 92 i 113.

¹⁹⁶ *Tamże*, s. 92.

¹⁹⁷ *Tamże*, s. 104.

¹⁹⁸ *Tamże*, s. 106. Kapituła płocka z roku 1480 nakazała wnoszenie opłat za każdego wysłanego do Lwowa studenta w wysokości 1 florena – zob. *Acta*, s. 111.

Ponieważ w klasztorze działały już wcześniej szkoły *artium* i filozofii, uchwała o powołaniu nowego *studium particulare* mogła dotyczyć jedynie szkoły teologicznej. Hipotezę tę potwierdza fakt nominacji w latach 1477–1483 dwóch kursorów (Bernarda i Michała), których obecność zawsze była związana z funkcjonowaniem bądź to Studium Generalnego zakonu, bądź też z partykularną szkołą teologii¹⁹⁹. Nic nie wiadomo, aby w tym czasie w kontracie ruskiej powstało nowe Studium Generalne (utworzono je dopiero w XVII w.). Jedynym więc wytłumaczeniem obecności we Lwowie ów kursorów jest podniesienie tamtejszej szkoły do rangi teologicznego studium partykularnego. Jego powstanie oznaczało też zapewne koniec działalności szkoły filozoficznej, ponieważ w zakonie z reguły rozdzielano nauczanie tych dyscyplin – stąd zapewne wzmiankowane już postanowienia kapituł z lat 1494–1496, postulujące aby nauczanie we Lwowie ograniczyć do dyscyplin *artium*.

Szkoły dominikanów we Lwowie oddziaływały przede wszystkim na ziemię ruskie – były one zresztą jedynymi ośrodkami stopnia partykularnego istniejącymi w tej kontracie do końca wieków średnich. Wymiana intelektualna z innymi klasztorami, zwłaszcza z Krakowem oraz wysyłanie braci na studia poza granice prowincji rozpoczęła się na większą skalę dopiero w ostatniej ćwierci XV w. Kontakty te świadczą jednak o wysokim poziomie nauczania we Lwowie i dobrym przygotowaniu tamtejszych studentów. W innym przypadku nie skierowano by chyba Andrzeja ze Lwowa na dalszą naukę do Krakowa (nr 4 w naszym zestawieniu) i nie mianowano tamże lektorem Gaspara ze Lwowa (nr 23). Gdyby nie dobry poziom nauki nie skierowano by do Lwowa brata Jana z konwentu krakowskiego (nr 37). Intelektualny klimat tego klasztoru pozwalał też na odpowiednie przygotowanie do wyjazdów na studia zagraniczne. Filip z Lublina, który jako magister studentów nauczał we Lwowie w roku 1489/90 miał przecież na następne dwa lata udać się do Kolonii (nr 21). Podobnie Michał Burza – najpierw lwowski magister studentów (1477), następnie skierowany do Włoch, na studium w Bolonii (nr 68).

Podsumowując niniejsze rozważania należy więc stwierdzić, że: 1. Przeprowadzona kwerenda pozwoliła na znaczące poszerzenie znanych do tej pory list dominikańskich lektorów i studentów w pro-

¹⁹⁹ Tamże, s. 107 i 113; Por. P. Kielar, *Powstanie i rozwój organizacji szkolnej*, s. 282.

wincji polskiej; 2. Uzupełnienia te ukazują w nowym świetle funkcjonowanie krakowskiego Studium Generalnego dominikanów, a także ich działalność szkolną we Lwowie.

KRZYSZTOF KACZMAREK

Noch über die Lektoren und Studenten in der mittelalterlichen Provinz polnischer Dominikaner sowie über deren Schulen in Krakau und in Lemberg

Zusammenfassung

In dem Artikel wird der Versuch vorgenommen, die bisher bekannten Listen der in der polnischen Dominikanerprovinz im 15. Jh. tätigen Lektoren und Scholaren zu ergänzen. Die in den Quellen und der neuesten Literatur durchgeführten Forschungen ließen den Kreis der Personen beträchtlich erweitern, die im ausgehenden Mittelalter die intellektuelle Elite der polnischen Dominikanerprovinz gebildet haben. Diese Ergänzungen reichen bis zu einem Drittel der uns bisher bekannten Lehrer und Schüler.

Die in dem Artikel angeführten Daten erlaubten auch, das Lehrpersonal des Krakauer Studium generale der Dominikaner im 15. Jh. kennenzulernen und die Meinung über außergewöhnliche Berechtigungen, die der Provinzial Jakub von Bydgoszcz hinsichtlich der Ernennung dessen Vortragenden von den Ordensbehörden erhalten haben soll, teilweise zu verifizieren.

Durch die Ergänzung der uns bisher bekannten Listen der polnischen Dominikaner-Lektoren, -Studenten und -Schulen konnte auch die Bildungstätigkeit der Dominikaner aus dem Lemberger Corpus-Christi-Kloster in einem neuen Licht gezeigt werden.

Übersetzt von Juliusz Zychowicz